

Дмитренко Віталій

ІДЕНТИФІКАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ ГЕТЬМАНЩИНИ ЗА МЕТРИЧНИМИ КНИГАМИ XVIII СТОЛІТТЯ

Ідентифікацію населення XVIII ст. можна простежити за метричними книгами (церковні акти реєстраційно-облікового характеру). Атрибутування особи у них здійснювалася через фіксацію церковних подій, що відбувалися у її житті, зокрема, хрещення (народження), вінчання (одруження), відспівування (смерть). Отож можна розглядати ці документи як певну збірку повідомлень про православну людину XVIII століття, що фіксували основні віхи її життя. Оскільки людина ранньомодерного суспільства була невіддільною від церкви, то саме інформацію з метричних книг можна вважати важливим джерелом для відображення ідентичності особи.

На нашу думку, найважливішими категоріями, що зафіксовані у метриках і дозволяють визначити ідентичність людини того часу, є:

- антропомічні характеристики;
- географічна атрибуція;
- шлюбно-сімейний та соціальний статус.

Запис антропомічних даних, у офіційному зразку це означалося терміном «именовать», передбачав фіксацію прізвища, імені та по батькові людини. Основною антропомічною характеристикою особи у досліджуваних документах виступало її ім'я та прізвище. Характеристика людини терміном по-батькові не була поширеною, але поступово стала такою наприкінці XVIII століття. Водночас варто зауважити, що іменування людини, очевидно, залежало від її соціального статусу, віку, статі чи сімейного стану. Така залежність знаходила своє безпосереднє відображення у метричних записах. Варто наголосити на розмитій межі між прізвищем, прізвиськом та по батькові у тогочасному соціумі. Приклади метричних записів підтверджують, що ці категорії культурної ідентифікації особи тільки переживали період свого становлення.

Записи в метричних книгах дозволяють провести географічну атрибуцію особи. В офіційних поясненнях зазначалося, що записи мали фіксувати належність особи до парафії [4, с. 707]. Географічне атрибутування на практиці здійснювалося через вказівку належності особи до парафії, де проводився обряд, або ж через позначення населеного пункту, де проживав фігурант запису. У випадках, коли йшлося про кадрових військових, такою ознакою слугувала назва військової частини, де той служив.

Метричні книги є важливим джерелом інформації про шлюбно-сімейний статус особи. Найпоширенішими термінами для визначення родинних стосунків у них виступають «отец», «мать», «сын», «дочь», які фіксували спорідненість першого ступеня. Запис широкого кола родинних зв'язків, що позначалися б термінами «дід», «онук», «племінниця», «тітка» та таке інше, у метричних книгах не виявлено. Родинні взаємини між батьками та дітьми визначалися в патріархальних категоріях. Адже запис імені батька дитини присутній усюди, тоді як ім'я матері могло й не згадуватися. У цьому ж контексті варто розглядати практику вживання терміна «дружина» (жона) для позначення шлюбно-сімейного статусу жінки [3, арк. 55]. Він застосовується надзвичайно часто, у той час як термін «чоловік» (муж) у подібних означеннях не вживається.

Розповсюджене було й підкреслення законного статусу подружжя, а отже, й дитини, як правило, через формулювання: «От родителей законновенчанных...» [2, арк. 2]. У випадку, коли дитина народжувалася поза шлюбом, метричні записи набували такого характеру: «Родися младенец от девицы Ксении незаконно нею прижитый посполитого Ивана Миня дочкою...» [2, арк. 7]. Тобто фіксувалося ім'я матері та ім'я й прізвище фактичного діда дитини.

При аналізі записів привертає увагу збереженість інформації про попередній родинний статус особи. Так, у більшості з них є вказівка на те, чий син наречений або чия донька наречена [5, арк. 104]. Така інформація, мабуть, мала забезпечити тяглість родинної традиції та свідчити про законність здійсненого обряду.

У випадку запису повторного шлюбу обов'язково відзначався факт вдівства через вживання термінів «удовець», «вдова». Необхідно зазначити, що при запису шлюбу жінки-вдови поширеними були випадки фіксації її належності до певного стану переважно у тих випадках, коли її новий чоловік належав до іншого

[1, арк. 60]. Така практика, очевидно, мала за мету зберегти певний соціальний статус, який міг надати ті чи інші привілеї для дітей жінки від першого шлюбу. Крім того, за жінкою навіть при повторному заміжжі зберігалися привілеї, пов'язані з її становим походженням.

У метричних книгах віднаходимо й масові приклади запису належності людини до того чи іншого соціального стану. Хоча варто зауважити, що у жодному нормативному акті, присвяченому їх веденню, такої вимоги не передбачалося. Очевидно, це було пов'язано з тим, що належність до певного стану була одним зі способів ідентифікації людини. Записи, що засвідчують належність особи до певного соціальної верстви, віднаходимо у всіх трьох частинах метричних книг. Найпоширенішими були ті, що показували належність до основних станів тогочасного соціуму: козаків, посполитих, міщан, духовенства. Їх кількість дозволяє стверджувати, що це не було випадковістю. Водночас необхідно зауважити, що записів, які б відображали належність особи до дворянського стану нами не виявлено. У той же час, записи відображають наявність окремих груп всередині самих станів. Так, наприклад, зустрічаємо записи, що засвідчують належність особи до бунчукових та значкових товаришів [2, арк.23].

Отже, підсумовуючи вищевикладене, можемо зазначити, що метричні книги зберігають цінні відомості, які дозволяють визначити ідентичність особи за антропонімічними, соціальними, шлюбно-сімейними, географічними та професійними ознаками.

Література:

1. Державний архів Полтавської області (далі ДАПО). – Ф. 706. – Оп. 4. – Спр. 4. – 149 арк.
2. ДАПО. – Ф. 1011. – Оп. 1. – Спр. 134. – 586 арк.
3. ДАПО. – Ф. 1011. – Оп. 1. – Спр. 196. – 60 арк.
4. Прибавление к Духовному Регламенту // ПСЗ. – Т. 6. – СПб, 1830. – С. 707.
5. Центральний державний архів України м. Київ. – Ф. 990. – Оп. 1. – Спр. 4. – 155 арк.